

מפני כבוד הבריות.

מקשה הגמרא: תא שמע:

נאמר בפרשת נזיר [במדבר ו ו-ז] "כל ימי הזירו לה' – על נפש מת לא יבא" וסמוך לכך נאמר "לאביו ולאמו ולאחיו ולאחותו – לא יטמא להם". ולכאורה יש לתמוה: הרי כל קרובים אלו הם בכלל "על נפש מת לא יבא" ולמה יצאו אלו להכתב בפני עצמם? אלא בהכרח שנכתבו כדי להדרש:

"לאביו" – פרט למת מצוה, שאין לו קוברים, שחייב הנזיר להטמא לו. "לאמו" – ללמד שאם היה הנזיר כהן, ויש עליו שתי קדושות – אף הוא, דוקא לאמו הוא לא יטמא, אבל מטמא הוא למת מצוה. "לאחיו" – כגון שהיה כהן גדול והוא נזיר, אף הוא דוקא לאחיו לא יטמא אבל מטמא למת מצוה.

"לאחותו" – מזה תלמוד לומר? אם אינו ענין למת מצוה, תנהו ענין למי שהיה הולך לשחוט את פסחו או למול את בנו, ושמע שמת לו מת מקרוביו⁽⁴⁰⁾, יכול, וחזור ויטמא? אמרת – "לא יטמא!" הואיל וזמן שחיטת הפסח הוא, וחלה עליו מצות קרבן הפסח, שהנמנע מלקיימה חייב כרת, הרי אם יטמא, יהיה בטל מלעשות הפסח. וגם המצוה למול את בנו היא מצוה שיש בה כרת, ולכן אינו נמנע מלעשותה אפילו שמע שמת קרובו.⁽⁴¹⁾

יכול כשם שאינו מטמא להם, כך אינו מטמא למת מצוה. תלמוד לומר "ולאחותו" – לאחותו הוא דאינו מטמא.

אבל מטמא הוא למת מצוה שאין מי כ-א שיקברנו, כי הוא "כבוד הבריות", ודוחה את איסור התורה "על נפש מת לא יבא".

ולדבריך יקשה אמאי? לימא "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ח".

השני, אלא שהוא דוחה את מצוות השבת אבידה. וראה בכתב סופר [או"ח ז] שביאר בשם אביו שהתורה חייבה את בעל האבידה למחול לזקן.

40. הנודע ביהודה [קמא או"ח כז] הביא שמהרש"ל הוכיח מכאן שאונן אינו פטור מפסח ומילה, [וביאר דהיינו משום שהן מצוות חמורות שיש בהן כרת]. ודחאו, כי לביאור תוס' מדובר בנזיר שעשה פסח, והוא אינו יכול לטפל בקבורת מתו, כי אסור להטמא.

ולכאורה תמוה שהרי ההולך בדרך לפסח ולמילה כבר עוסק במצוה ואינו מתחייב בקבורת מתו, ולכן אין עליו דין אונן לפוטרו מפסח ומילה, אך כבר הבאנו שהחזו"א נקט שדין מת על קרוביו כדין מת מצוה שדוחה פסח ומילה.

41. כך פירש רש"י, והוסיף שיש אומרים שגם "למול את בנו" מדובר בערכי פסחים, שמילת זכריו מעכבת מלהקריב קרבן פסח. והוה אמינא שמצוה שיש בה כרת [פסח ומילה] דוחה את מצות הטומאה לקרובים, שאין בהמנעות ממנה כרת. [וביאר תוס' שאפילו מילת בנו שאינו עובר עליו בכרת, נחשבת מצוה חמורה כי מצינו כרת במילה].

ותמה הצל"ח הרי כיון שנטמא כבר נאסר בפסח, ומה לי אם יהא לו מעכב נוסף מצד מילת בנו, וביאר שכוונת הברייתא שגם באופן שהיו רוב ציבור טמאים ואין הטומאה מעכבת, לא יטפל במת מצוה כשמעכב את מילת בנו, כדי שלא יתעכב הפסח, וראה תשובת האור שמח בזרע אברהם [ג], שהוכיח מכך שיחיד טמא שלא הביא פסח בזמן שבא בטומאה מתחייב

ומתוצאת הגמרא: **שאני התם**, בחיוב להטמאות למת מצוה, **דכתיב "ולאחותו"** ללמד שהמצוה נדחית מפני כבודו.

ומקשה הגמרא: **ולגמור מינה**, מ"ולאחותו" שכבוד הבריות דוחה אסור תורה גם לענין כלאים שלא יהיה חייב לפשטן בשוק.

ומתוצאת הגמרא: **שב ואל תעשה שאני**.

שקרבן פסח נדחה על ידי כבוד הבריות של מת מצוה, כי אינו עובר איסור בעצם טומאתו למת⁽¹⁾, אלא רק שכתוצאה מכך נמנע מעשיית הפסח. אולם בלבישת כלאים, בכל רגע⁽²⁾ הוא עושה איסור בידיים, ולכך לא מועיל ההיתר מפני "כבוד הבריות"⁽³⁾.

אמר ליה רב פפא לאביו: מאי שנא דורות הראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא

כרת, כי רק משום כך הוצרך הכתוב ללמד שמטמא למת מצוה.

1. רש"י הקשה שהרי באותה ברייתא דרשו שגם נזיר וכהן חייבים להטמאות למת מצוה משום כבוד הבריות, אף שהם עוברים בכך על לאו בקום עשה, ומה החילוק מאיסור כלאים בשוק. ותיריך שבמת מצוה אין כבוד הבריות דוחה את האיסור, אלא שלכתחילה לא אסרה התורה לנזיר וכהן טומאת מת מצוה [וראה בביאור הרא"ם על הסמ"ג מגילה כד א שהרחיב בדבריו].

ותוס' כתבו שאי אפשר ללמוד מנזיר שישנו בשאלה, ולא מכהן שאינו שוה בכל. ובמראה הפנים [ירושלמי כלאים ט א] כתב שלביאור התוס' יתכן שגם הירושלמי מודה לבבלי שאין כבוד הבריות דוחה טומאה דאורייתא, כי רק לנזיר וכהן לא ניתנה טומאה במת מצוה, אך בשאר איסורי טומאה דאורייתא אין היתר מפני כבוד הבריות.

ורבינו חננאל פירש שלא ענש ה' אלא לטהור שביטל פסח, אך מי שנטמא לא ביטל בכך פסח כי יכול לעשות פסח שני, והוא איסור קל מלאו גמור של כלאים. ויש לדון אם יתחייב להטמא גם קודם פסח שני, כי על פסח שני בפני עצמו אין כרת, ונדחה למת מצוה כי אינו עושה "איסור בקום עשה", או שאינו דוחה אלא מצוה

קלה שיש לה תשלומין.

וכן משמע מדברי הרמב"ם [כלאים י כט] שכתב שאין איסור כלאים נדחה כהשבת אבידה בזקן, כי אבדה היא לאו של ממון, וכתירוץ הגמרא לעיל, וחילוק זה נצרך רק לביאור רבינו חננאל שלא נדחות אלא מצוות קלות שיש להן תשלומין, והשבת אבידה נדחית רק מפני שגילה בה הכתוב "והתעלמת", ואיסורא ממונא לא ילפינן, אך רש"י כאן פירש שלמסקנת הגמרא גם השבת אבידה נדחית מפני כבוד הבריות משום שהיא בשוא"ת.

2. תוס' בשבועות [יו א ד"ה אן] ביארו שהמשך השהיית הכלאים על גופו נחשבת כ"קום עשה" כיון שתחילת הלבשה היתה ע"י מעשה, וכ"כ תוס' ביבמות [צ ב ד"ה כולהו]. ואילו הריטב"א במכות [כא ב] ביאר שנחשב מעשה משום שיכול לפשטן ואינו פושט, וגם על כך נאמר "לא תלבש" שמשמעותו שלא יעמוד לבוש בהן, והכסף משנה [כלאים י ל] הביא בשמו ש"כיון שהיה בידו פעם להסיר האיסור מעליו, כל פעם שמתרין בו נחשב כלובש", וראה שאגת אריה [לב].

3. הרא"ש [כלאי בגדים ו א] והרמב"ם [כלאים י כט] לא חילקו בין קום עשה לשוא"ת, וכתבו התומים [כח יב] ופרי יצחק [ח"א כו] שסברו שאיסור תורה אינו נדחה מפני כבוד הבריות בין

אנן דורות שלנו דלא מתרחיש לן ניסא?⁽⁴⁾
אי משום תנויי שהם למדו יותר תורה מאתנו, הרי בשני דרב יהודה כולי תנויי רק **בנזיקין הוה**, שלא היו גדולים בכל הגמרא של ארבעת הסדרים, אלא בשלשת הבבות של סדר נזיקין⁽⁵⁾. ואילו **אנן קא מתנינן שיתא סדרא**.

זאת, ועוד. וכי הוה מטי רב יהודה במשניות של ענייני **עוקצין**, למשנה כגון [טהרות ב

א]: "האשה שכובשת ירק בקדרה", ואמרי לה, כשהגיע למשנה [עוקצין ב א]: "זיתים שכבשן בטרפיהן, טהורים"⁽⁶⁾ אמר אז רב יהודה: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא! כלומר, קשה לי להבין את טעמי המשניות הללו, כמו הקושיות שהיו רבותי רב ושמואל מתקשין בהן בכל הגמרא.

ואילו **אנן, קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא**. בשלשה עשר אופנים של משניות וברייתות שונות, כמו בשאר סדרי המשנה.

4. רש"י פירש שענין זה הובא כאן משום שעוסק במעלת מסירות נפש על קדושת השם, ושייך לענין הקודם שעסק במי שמבזה עצמו על קדושת השם לפשוט כלאים בשוק, וראה הערה 7.

5. כך פירש רש"י, והיינו שמעלת דורות האחרונים היא בידיעת התורה. ורבינו חננאל פירש ש"באותן הדורות לא היו יגיעים אלא בדברים הקשים, אבל השאר פשוטים היו להם ולא היו צריכים טרוח בהן", ולביאורו מעלת דורות האחרונים היא ביגיעת התורה.

6. ביאור משניות אלו: כשמוסקין זיתים משאירים עליהם את העלים כדי שיוכלו לאחוז בהן את הזיתים. ולכן נחשבים העלים בתורת "יד" לזיתים להביא להן טומאה, שהיד מביאה טומאה אל האוכל. ואם כבשו ירקות עם עוקציהן או זיתים עם טרפיהן בחומץ – בטלה תורת יד מן העלין, כי הכבישה מרקיבה את העלים, ושוב אינן ראויין לאחוז בהן את הזיתים, ולפיכך הם טהורים. ועיין בהרחבה מרובה בחברותא למסכת עוקצין ולמסכת טהרות.

בקום עשה ובין בשוא"ת.

אולם דעת תוס' [שבועות ו ב ד"ה אבל] שבשוא"ת ידחה אפילו איסור דאורייתא, וכן כתבו המג"א [יג ח] וחמדת שלמה [או"ח יח] בדעת הרמב"ם.

ובתרומת הדשן [רפה] כתב שכהן ערום חייב לצאת מבית שיש בו מת [ולכן לא יודיעוהו, כי בשוגג נדחה כדעת הרא"ש], ותמה חוות יאיר [צה] הרי איסור תורה נדחה בשוא"ת, ולדברי תוס' טומאת כהן נדחית אפילו בקום עשה, וחילק בין טומאה למת מצוה שהיא גנאי גדול, לבין טומאה של כהן ערום שהיא גנאי קטן.

אכן, כבר התבאר לעיל שכבוד הבריות אינו דוחה איסור מזיד משום חילול ה', אפילו בשוא"ת, ולכן כהן ערום צריך לצאת, ומה שכתבו תוס' שטעם איסור טומאה לכהן משום שאינו שוה בכל, הוא רק כמסקנת סוגיין שחלוק קום עשה משוא"ת, וראה משכנות יעקב [יו"ד עג] וחזו"א [אהלות כב לו].

אולם בפרי יצחק נקט שהרא"ש מודה למסקנת סוגיין שיש חילוק בין קום עשה לשב ואל תעשה, אלא שנקט דהיינו דוקא במזיד שהוא משום חילול ה' שניכר רק בקום עשה, אך בשוגג סבר שאין חילוק כי אין חילול ה'.

אמר לה רב אדא בר אהבה: מה שמך?

אמרה ליה: מתון.

אמר לה: "מתון, מתון, מתון" כלומר השם שלך "מתון" שהוא לשון מאתן [— מאתיים] ארבע מאה זוזי שויא! גרם לי להפסיד פעמיים מאתיים שהם ארבע מאות זוזי. (8)

רב גידל הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה, ללמדן הלכות טבילה.

אמר להו לנשים, הכי טבילו, והכי טבילו.

אמרי ליה רבנן: וכי לא קא מסתפי מר מיצר הרע?

אמר להו: דמיין באפאי כי קאקי חיורי — כאוזים לבנים.

רבי יוחנן הוה רגיל דהוה קאזיל ויתיב אשערי דטבילה.

אמר: כי סלקן בנות ישראל ואתיין [כשעולות ובאות חזרה] מטבילה מסתכלין בי ונחוי להו זרעא שפירי כוותי, שהיה יפה תואר. (9)

ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה, ברגע ששלף את נעלו האחת משום עינוי, כדי שיבא גשם, ועוד בטרם הספיק לשלוף את נעלו השנית — מיד אתי מטרא [כמבואר בתענית כד ב].

ואנן — קא מצערינן נפשינו, ומצוה קא צוהינן, ולית דמשגח בן ואין אנו נענים, ובמה גרועים אנו מהראשונים?

אמר ליה אביי: קמאי — הוה קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, בכל ענין, ואפילו בדבר שאין בו חיוב מסירות נפש, וכדלהלן, ולכן נענו שלא כדרך הטבע, ואילו אנן — לא מסרינן נפשינו אקדושת השם.

והביא אביי דוגמאות למסירות נפש של דורות הראשונים: כי הא דרב אדא בר אהבה חזייה להחיא כותית דהות לבישה כרבלתא, שם לבוש חשוב, בשוקא. סבר דבת ישראל היא, ואין דרך בנות ישראל ללכת בלבוש חשוב כזה בלא שיהיה עליו כסוי עליון⁽⁷⁾, קם קרעיה מינה, אגלאי מילתא דכותית היא, שיימוה לשלם לה את נזקה — בארבע מאה זוזי.

7. רש"י לפי מהרש"ל. והערוך פירש שלבושה היה אדום כעין כרבלת של תרנגולת, ואין דרך בנות ישראל להתכסות בו, כי הוא פריצות ומביא לדבר עברה, וראה ביאור הגר"א [יו"ד קעז א] שמכאן מקור דברי הרמ"א שהאיסור ללבוש בגדי עכו"ם הוא רק כשנהגו בו לשם פריצות. והבית יוסף [יו"ד שג] ביאר שהיו בו כלאים, [והובא מעשה זה כהמשך לסוגיא שלפניו] והקשה הדרישה שהרי לדעת הרא"ש אינו קורע כלאים שלבש חברו בשוגג, ואם רב אדא לא ידע מי היא, ודאי לא ידע שלבושה

8. רש"י הביא ביאור נוסף: "מתון" לשון מתינות והמתנה, ורצה לומר שאילו המתין היה משתכר ד' מאות זוזי. וביאר החתם סופר [אה"ע ח"ב יט] שהחילוק בין "מתון" ל"מאתן" הוא רק בביטוי הברת הא', והממהר אינו מדקדק לבטאה.

9. רש"י, על פי המבואר בבבא מציעא [פד ב], וראה שם שר"י הוסיף ואמר שיהיו "גמירי

אמרי ליה רבנן: וכי לא קא מסתפי מר מעינא בישא?⁽¹⁰⁾

אמר להו: אנא, מזרע דיוסף קא אתינא, דלא שלטא ביה עינא בישא. דכתיב [בראשית מט כב] "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין".

ואמר רבי אבהו: אל תקרי "עלי עין", אלא "עולי עין" — מסולקין מן העין, שלא שולטת בהם עין הרע⁽¹¹⁾.

רבי יוסי ברבי חנינא אמר: המקור שאין עין הרע שולטת בהן נלמד מהכא: [שם מח טז] "וידגו לרוב בקרב הארץ". מה דגים שבים — מים מכסין עליהם, ולכן אין עין הרע שולטת בהם והם פרים ורבים, אף זרעו של יוסף — אין עין הרע שולטת בהם:

ואיבעית אימא, הטעם שאין עין הרע שולטת בבני יוסף הוא מסברא, שהרי יוסף היתה לו עין שלא רצתה לזון — ליהנות — ממה שאינו שלו במעשה עם אשת פוטיפר, ולכן אין עין הרע שולטת בו.

מתניתין:

נשים ועבדים כנעניים וקטנים פטורים מקריאת שמע. שהיא מצות עשה שהזמן גרמא⁽¹²⁾, ונשים פטורות מדאורייתא מכל מצות עשה שהזמן גרמן, וחיובי העבד במצוות הן רק כאשה, וקטנים חיובן תלוי באביהם שחייב לחנכם, ופטורו מחינוך לקריאת שמע כי אין הקטן מצוי אצלו תמיד כשמגיע זמן קריאת שמע⁽¹³⁾.

אורייתא כוותי, וכיאר המהרש"א שם שהמחשבה בשעת הזווג קובעת את טבע הוולד הנוצר ממנו.

ורבינו חננאל פירש שעשה כן כדי שלא יפגשו בתחילת עלייתן דבר טמא ככלב או חמור.

10. בהגהות הב"ח פירש שאת רבי יוחנן לא שאלו כמו לרב גידל "ולא מסתפי מר מיצר הרע", משום שאמרו [תענית ט ט] שהיו לרבי יוחנן עפעפים גדולות שכיסו את עיניו ולא ראה, ואת רב גידל לא שאלו על עין הרע, כי לא הסתכלו בו.

ובבבן יהודע ביאר שרב גידל דיבר עמם בענייני טבילה לכן שאלוהו על יצה"ר, ואילו רבי יוחנן לא דיבר עמם, ולכן שאלוהו רק על עין הרע.

11. רש"י, ורבינו חננאל פירש "בואי העין במקום אחר ואל תזיקני", והערוך בשם רבינו

גרשום כתב "שהן עולין על העין כדבר שיושב למעלה מהעין ואין עין שולט עליו".

12. ק"ש נחשבת מצוה שהזמן גרמא כי תלויה ב"זמן שכיבה וזמן קימה". והמגן אברהם [נח ו] הקשה מכאן על שיטת הכסף משנה [ק"ש א יג] שמדאורייתא זמן ק"ש הוא כל היום, ואף שצריך לקרא פעמיים ביום, הרי היא מצוה שמתקיימת בכל שעה שיקרא. ובשאגת אריה [יב] יישב על פי הרמב"ן [סוף שרש ט] שק"ש בבקר ובערב הן שתי מצוות, ונמצא שמצוות היום אינה מתקיימת כלילה וכן להפך, ולכן הן נחשבות כמצוות ש"הזמן גרמן", ולפיכך נשים אינן אומרות זכירת יציאת מצרים אף שנוגהת כל היום וכל הלילה]. ובראש יוסף כתב שכל מצוה שאין לה תשלומין נחשבת כ"זמן גרמא", ועוד, שבבבן השמשות אינו יכול לקרא לא של שחרית, ולא של ערבית, כי אינה זמן שכיבה.

13. כך פירש רש"י, וראה דבריו לעיל [טו ב